

Historicko-teologické východiská súčasných kresťanských postojov ku samovražde

Róbert Zacharovský

Abstract: Historical-Theological Origins of Contemporary Christian Attitudes Towards Suicide
This article reflects on the roots of the taboo and stigma surrounding the topic of suicide within contemporary Christian society. By examining the attitudes of significant historical figures in Christianity towards the phenomenon of suicide, the article illustrates the development of Christian views on suicide throughout history and seeks to explain the origins of the attitudes currently prevalent among members of contemporary Christian faith communities. The views of Church Doctors such as Augustine of Hippo and Thomas Aquinas, as well as key figures of the Reformation movement, demonstrate the Church's consistent rejection of suicide throughout most of its history. Legal and other documents from the period under review also reflect society's harsh treatment of individuals who died by suicide and their relatives. Since the official position of the Church and related legal frameworks began to change significantly only in the 20th century, it is understandable that stigmatizing attitudes toward those affected by suicide still persist in society.

Keywords: Suicide; church history; stigma; Christian community

DOI: 10.14712/27880796.2025.5

Úvod

Téma samovraždy je právom považovaná za tému ťažkú. Spravidla sa jej snažíme vyhnúť a o tejto nepríjemnej téme bežne nehovoriť. Zdá sa, že toto ešte viac platí o cirkevných spoločenstvách.¹ Akoby sme si mysleli, že keď o téme samovraždy hovoriť nebudeme, nebude sa nás ani týkať. No hoci je téma samovraždy tabuizovaná už celé stáročia, napriek tomu sa suicidiá stále dejú: každý rok ukončí vo svete svoj život vlastnou rukou viac než 720 000 ľudí a približne 20 krát viac (čiže okolo 14,4 milióna ľudí, čo je cca 0,18% svetovej populácie) sa každoročne o samovraždu pokúsi.² Smrť samovraždou je tak vo

- 1 Porovnaj napr.: Karen Mason, Suicide Stigma in Christian Faith Communities: A Qualitative Study, *Religions* 12 (2021/7), 501, doi: 10.3390/rel12070501; alebo: John Potter: Is Suicide the Unforgivable Sin? Understanding Suicide, Stigma, and Salvation through Two Christian Perspectives, *Religions* 12 (2021/11), 945, doi: doi.org/10.3390/rel12110945.
- 2 World Health Organisation, *Suicide* [online], [cit. 21. 1. 2025], dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide/>, tieto čísla však môžu byť výrazne

svete častejšia, než smrť v dôsledku vírusu HIV, malárie, či rakoviny prsníka.³ A nevyhýba sa ani cirkevným spoločenstvám.⁴

Jedným z pilierov prevencie samovražedného konania je zvyšovanie povedomia o tejto záležitosti, čiže osveta.^{5 6} Iným pilierom prevencie, na ktorom sa zhoduje odborná verejnosť, sú rozličné ľudské komunity, ktoré sú schopné podať pomocnú ruku ľuďom v núdzi.⁷ Vo všeobecnosti medzi takéto komunity určite patrí aj kresťanská cirkev, no neraz sa práve vo vzťahu k problematike samovraždy stáva, že cirkevné spoločenstvo nie je miestom, kde sa o problematike samovraždy dá slobodne zhovárať, alebo je dokonca miestom, kde sa stigmatizácia obetí samovraždy, či ich príbuzných ešte viac zvyšuje.⁸

Pomocou sondy do cirkevných dejín sa budeme snažiť čitateľovi priniesť odpoveď na otázku, prečo je téma samovraždy v cirkevných spoločenstvách i v širšej kresťanskej spoločnosti tak výrazne stigmatizovaná a tabuizovaná – stigmatizovanejšia, než väčšina iných hriechov, o ktorých sa v cirkevnom spoločenstve bežne hovorí. Zároveň sa pokúsime zamyslieť sa nad tým, čo je možné v rámci cirkevných spoločenstiev urobiť v prospech väčšej slobody k rozprávaniu sa na túto tému a k podpore obetí samovražedného konania (napr. pozostalých po samovražde).

V nasledujúcich riadkoch sa pozrieme na vývin názorov na suicídium u významných mysliteľov kresťanskej cirkvi rôznych storočí. Budeme sa držať len v oblasti latinskej (západnej) cirkvi, pričom od 16. storočia sa v prospech

podhodnotené, nakoľko len menej než polovica členských štátov WHO má vybudovaný relatívne spoľahlivý systém zberu dát o samovražednom konaní svojich obyvateľov.

- 3 World Health Organisation, *One in 100 Deaths is by Suicide* [online], [cit. 21. 1. 2025], dostupné z: <https://www.who.int/news/item/17-06-2021-one-in-100-deaths-is-by-suicide>.
- 4 Porovnaj: Peter Preus, *And She Was a Christian: Why Do Believers Commit Suicide?*, Milwaukee: NPH, 2018.
- 5 World Health Organisation, *Suicide Prevention* [online], [cit. 21. 1. 2025], dostupné z: https://www.who.int/health-topics/suicide#tab=tab_2. Ďalšie piliere prevencie sú: situačná analýza, spolupráca zainteresovaných sektorov, tvorba personálnych kapacít, dostatočné financovanie a priebežné monitorovanie stavu.
- 6 Nedá mi nespomenúť, že významným počinom na poli suicidologickej osvety v českom prostredí bolo svojho času priekopnícke sociologické dielo Tomáša Garrigue Masaryka s názvom *Sebevražda* (české vydanie z r. 1904).
- 7 World Health Organisation, *Preventing Suicide: a Community Engagement Toolkit* [online], [cit. 21. 1. 2025], dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241513791>.
- 8 Porovnaj napr.: Ferenc Moksony – Rita Hegedus, Religion and the stigma of suicide: A quantitative analysis using nationwide survey data from Hungary, *Religions* 12 (2021/11), 953, doi: 10.3390/rel12110953.

zachovania kontinuity myšlienok najprv pozrieme na situáciu v rímskokatolíckej cirkvi a následne sa vrátíme do obdobia reformácie, aby sme nahliadli do názorov významných postáv protestantských spoločenskíev.

Úmyselne sa nebudeme zaoberať exegézou biblických textov, ktoré samovraždu spomínajú, nakoľko by takýto počin spôsobil výrazné prekročenie povoleného rozsahu tohto článku. V krátkosti len spomenieme, že medzi biblické miesta opisujúce samovražedné konanie patrí – v rámci kánonických spisov: Sudcov 9,52–54 (kráľ Abimelech), 2. Samuelova 17,23 (Dávidov poradca Achitofel), 1. kráľov 16,18 (kráľ Zimri), 1. Samuelova 31,4–6 a 1. Kronická 10,1–6 (kráľ Saul a jeho zbrojnoš), Sudcov 16,28 (Samson), Matúš 27,3–5 a Skutky 1,18 (Judáš); a v rámci spisov apokryfných (deuterokánonických): 1. Makabejcov 6,46 (vojak Eleazár Auaran), 2. Makabejcov 10,13 (grécky vojak a vládár Ptolemaios Makron) a napokon 2. Makabejcov 14,37–46 (židovský hrdina Razis); za zmienku však určite stojí skutočnosť, že ani jedno z týchto miest neobsahuje explicitné odsúdenie samovražedného konania spomenutých postáv.⁹

Svätý Augustín a teológia samovraždy

Postavou, ktorá azda najviac ovplyvnila kresťanské učenie o samovražde bol hipponský biskup Aurelius Augustinus (354–430), v stredoveku zaradený na zoznam prominentných kresťanských mysliteľov, tzv. učiteľov Cirkvi. Kým dovtedajšie postoje k sebazabitiu boli medzi kresťanmi mnohokrát ambivalentné,¹⁰ Aurelius Augustinus sa k samovražde vyjadruje jednoznačne zamietavo. Najzákladnejší argument pre svoj postoj nachádza v Božom prikázaní

9 Stanisław Adamiak – Jan Dohnalik, The Prohibition of Suicide and Its Theological Rationale in Catholic Moral and Canonical Tradition: Origins and Development, *Journal of Religion and Health* 62 (2023), 3820–3833, doi: 10.1007/s10943-023-01886-x.

10 V tejto súvislosti je nutné podotknúť, že rôzni autori môžu definíciu samovraždy chápať rôzne široko. Kde je hranica medzi samovraždou a dobrovoľným mučeníctvom? Kde je hranica medzi samovraždou a sebaobetovaním sa pre druhých, alebo pre nejaký ideál? Kam by sme zaradili napr. smrť Jána Palacha? Za zmienku určite stojí aj fakt, že niektorí myslitelia zaraďujú medzi suicidiá aj Ježišovu smrť na kríži, pretože ju podstúpil dobrovoľne, ba dokonca povzbudil ku konaniu toho, ktorý bol do jeho usmrtenia zapojený (povedal Judášovi „Čo chceš urobiť, urob čím skôr“ Jn 13,27). Porovnaj Makiko Sato, The Prohibition of Suicide for Affirmation of Human Beings by Augustine, *Scrinium: Journal of Patrology and Critical Hagiography* 11 (2015/1), 135–142, doi: 10.1163/18177565-00111p14.

„Nezabiješ“. ¹¹ Suicídium pre Augustína znamená seba-zabitie a touto témou sa zaoberá vo viacerých svojich spisoch.

Azda najširšie sa sv. Augustín k téme samovraždy vyjadruje v prvej knihe svojho veľdiela *O Božej obci*, konkrétne v kapitolách 17–28. Polemizuje tu s niekoľkými argumentmi, ktoré boli rozšírené medzi súdobým obyvateľstvom a ktoré hovoria v prospech samovraždy ako vhodného riešenia určitých životných situácií. Konkrétne ide o situácie záchrany svojej cti, či nevinnosti. Mnohí starovekí Rimania mali vo veľkej úcte istú Lucretiu, vznešenú ženu a cnostnú manželku, ktorú znásilnil syn posledného rímskeho kráľa Tarquinia Superba. ¹² Keďže Lucretia nedokázala uniesť toto potupenie, sama sa pred zrakom svojho otca i manžela zabila. Podobne i vznešený rímsky vojvoda Cato ukončil svoj život po tom, čo prehral v občianskej vojne proti Iuliovi Caesarovi, pretože si nedokázal predstaviť svoj život pod Caesarovou vládou. ¹³ Mnohí Augustínovi súčasníci tieto postavy z rímskej histórie obdivovali a kladli ich za vzor aj ostatným ľuďom, ako príklady veľkej cnosti a duševnej sily. ¹⁴ Augustín však považuje tieto názory za nerozumné, nelogické a dôrazne ich odsudzuje: o Lucretii hovorí, že hoci bola cnostnou manželkou, previnila sa vraždou nevinnej osoby (seba) a preto nie je hodná nasledovania; ¹⁵ o Catonovi zase, že nie je príkladom človeka veľkej duševnej sily, pretože – na rozdiel od biblického Jób – nebol schopný zniesť útrapy a pokorenie, ktoré ho pravdepodobne pod vládou Caesara čakali. ¹⁶

11 Aurelius Augustinus, *O Boží obci: knih XXII.*, prel. Julie Nováková, Praha: Karolinum, 2007, 1. zväzok, 57–58; Augustínove vzťahnutie Božieho prikázania „Nezabiješ!“ na prípad samovraždy môže byť na prvý pohľad problematické – veď ak má toto prikázanie všeobecnú platnosť, prečo sa nevzťahuje aj na zvieratá? Augustín podopiera svoju argumentáciu prepojením s iným prikázaním – tzv. veľkým prikázaním lásky „Miluj svojho blížneho ako seba samého!“ (Mt 22,39), ktoré je i samotným Ježišom pokladané za zhrnutie zákona. Z neho môžeme – podľa Augustína – spätne vyvodiť, že ak platí, že blížneho nemáme zabíjať, pretože ho máme milovať ako seba samého, potom musí platiť, že aj seba máme tak veľmi milovať, aby sme si nespôsobili smrť. Porovnaj Sato, *The Prohibition of Suicide for Affirmation of Human Beings by Augustine*, 137.

12 Konstantin Tanev, *The Case of Lucretia – Symbolizing the Political Reality*, *Právnicko-historické studie* 52 (2022/3), 11–23, doi: 10.14712/2464689X.2022.34

13 Mary-Evelyn Farrior, *The Ultimate Romana Mors: The Death of Cato and the Resulting Paradigmatic Shift in Roman Suicide*, *Berkeley Undergraduate Journal of Classics* 2 (2013/2).

14 Leah Schwebel, *The Pagan Suicides: Augustine and Inferno*, *Medium Aevum* 87 (2018/1), 106–132, doi: 10.2307/26871218.

15 Aurelius Augustinus, *O Boží obci*, 1. zväzok, 55–57.

16 *Ibid.*, 60.

Názor, že samovražda môže mať určité benefity, však nebol úplne cudzí ani spoločenstvu kresťanov. Aj u kresťanov mala byť dôvodom pre „spravodlivú“ samovraždu snaha o zachovanie svojho vnútorného bohatstva – v ich prípade duchovnej čistoty, cnosti a viery, a vyhnutie sa zvodom, ktoré veriacemu hrozili od nepriateľsky naladeného okolia. Súdobá cirkev dokonca uctievala pamiatku niektorých kresťanov, ktorí z tohto sveta zišli vlastnou rukou. Napríklad sv. Ambróz Milánsky, Augustínov duchovný otec, na konci svojho spisu *O Pannách* uvádza ako príklad zbožného konania záver života sv. Pelagie, uväznenej kresťanky, ktorá pre záchranu svojho panenstva vyskočila z okna, a blahoslaví tiež konanie jej matky, ktorá spolu s ostatnými svojimi dcérami náročky skočila do smrtiacej rieky, aby týmto spôsobom unikli prenasledovateľom.¹⁷

Hoci sa Augustín vyjadruje o spomenutých sväticiach zdržanlivo a s úctou, a na ich ospravedlnenie dokonca vyjadruje názor, že sebazabítie im v danej chvíli možno vnukol sám Boh,¹⁸ vo všeobecnosti považuje poňatie samovraždy ako prevencie hriechu za nerozumnosť a bláznovstvo. Hipponský biskup vo svojom spise premýšľa, že ak by samovražda bola rozumnou prevenciou proti hriechu, potom by ju bolo potrebné odporúčať všetkým kresťanom hneď po krste, kedy je duša celkom bez poškvrny.¹⁹ No samovražda je podľa Augustína hriechom, „po ktorom už nie je miesta pre spasiteľné pokánie“, ²⁰ preto je bláznovstvom si pre neistý hriech v budúcnosti (napr. v podobe vnútorného súhlasu s rozkošou pri znásilnení) sám na sebe spôsobiť hriech, ktorý je istý.²¹

Zatiaľ čo pre väčšinu Augustínových kresťanských súčasníkov bolo uvažovanie nad samovraždou ako možným riešením prenasledovania už vďaka cisárskej ochrane kresťanského náboženstva minulosťou, súdobou skupinou obyvateľstva, u ktorej utilitárne nahliadanie na samovraždu stále významne prežívalo, bola skupina kresťanských schizmatikov, ktorá nasledovala učenie biskupa Donáta. Práve existencia tohto spoločenstva a konanie jeho členov nútili Augustína sa nad samovraždou opakovane zamýšľať. Donátus

17 Ambrosius, *O pannách*, prel. Josef Zvěřina – Timotheus Vodička – Ondřej Petrů, Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 1948, 113–115.

18 Aurelius Augustinus, *O Boží obci*, 1. zväzok, 62–63.

19 Ibid., 63.

20 Latinský text znie: „Nonne satius est flagitium committere, quod paenitendo sanetur, quam tale facinus, ubi locus salubris paenitentiae non relinquitur?“ Aurelius Augustinus, *De civitate Dei*, [online], [cit. 28.04.2025], 1. zväzok, I. kniha, odsek 25, dostupné z: <https://www.augustinus.it/latino/cdd/index2.htm>.

21 Aurelius Augustinus, *O Boží obci*, 1. zväzok, 62.

a ľudia okolo neho (tzv. donatisti) tvrdili, že do cirkvi nesmú patriť ľudia, ktorí v čase Diokleciánovho prenasledovania nejakým spôsobom zapreli vieru. Dištancovali sa od zvyšku kresťanov (tzv. katolíkov), ktorí do svojho spoločenstva i organizačnej štruktúry po skončení prenasledovania naspäť prijali mnohých „odpadnutých“ súvercov. Tieto dve skupiny kresťanov medzi sebou súperili a neraz proti sebe bojovali i so zbraňou v ruke, pričom do konfliktu sa na strane katolíkov niekedy pridala i rímska armáda.²² Ak sme vyššie uviedli, že niektorí antickí kresťania videli samovraždu ako využiteľnú na ceste ich viery, pre donatistickú skupinu to platilo niekoľkonásobne. Smrť bola pre donatistov jednoznačne prijateľnejším spôsobom vyústenia ich kresťanského života, než pridanie sa ku katolíkom. Zradenie svojich ideálov vnímali ako zradenie kresťanskej viery. Preto ak donatisti nepadli v boji a hrozilo im napríklad zajatie, boli pripravení radšej spáchať hromadnú samovraždu, o čom nám svedčí Augustínov list cisárskemu úradníkovi Dultitiovi.²³ Avšak hoci donatisti pokladali tých, ktorí padli v boji proti katolíkom, ako aj tých, ktorí sa preventívne usmrtili vlastnou rukou, za martýrov, Augustín im odkázal, že „nemôžu mať smrť martýrov, pretože nemajú život kresťanov.“²⁴

Hipponský biskup sa témou samovraždy zaoberal aj v inom kontexte. Vo svojom nedatovanom liste č. 244²⁵ sa pastiersky prihovára istému Chrisimovi, afrokatolíckemu laikovi,²⁶ ktorý po strate svojho majetku upadol do hlbkej beznádeje, pričom Augustínovi sa dostalo do uší, že si chce siahnuť na život. Biskup Augustín tohto člena kresťanskej komunity napomína, aby odpútal svoj zrak od pozemských vecí a uprel ho do nebies, kde sa nachádzajú tie

22 Adamiak – Dohnalik, *The Prohibition of Suicide*, 3824.

23 Aurelius Augustinus, Letters 156–210, in: Boniface Ramsey (ed.), *The Works of Saint Augustine: A Translation for the 21. Century*, prel. Roland Teske, New York: New City Press, 2004, 372. Ide o list č. 204.

24 Aurelius Augustinus, Letters 156–210, 374. Latinský text znie „non eos posse habere martyrū mortem, quia christianorum non habent vitam“ [online], [cit. 28. 4. 2025], dostupné z: <https://www.augustinus.it/latino/lettere/index2.htm>.

25 Augustín ho napísal pravdepodobne niekedy po roku 395. Porovnaj: Kolawole Chabi, Augustine on Temptation to Suicide: A Reading of His Letter 244 to Chrisimus, *May-ética: Journal of the Augustinian Recollects* 46, č. 101 (2020), 19–32, doi: 10.35383/may202046.101.2.

26 Aurelius Augustinus, Letters 211–270, in: Boniface Ramsey (ed.), *The Works of Saint Augustine: A Translation for the 21. Century*, prel. Roland Teske, New York: New City Press, 2004, 171. Ide o list č. 244.

skutočné a podstatné hodnoty, na ktoré sa má veriaci človek sústrediť.²⁷ Z poimenického hľadiska je zaujímavé sledovať Augustínov pastorálny prístup využitý v tomto liste, ktorý má charakter zamietavého a devalvačného postoja čo i len k predstave, že by Chrisimovi mohla prísť samovražda skutočne na um – napr.: „... nech Boh dopustí, aby to, čo som počul, bolo falošné – že si si chcel vziať život. Je lepšie, ak neverím, že toto vstúpilo do tvojho srdca alebo vypadlo z tvojich pier...“,²⁸ ktorý by sme vo svetle dnešných poznatkov psychológie a v kontexte overených intervenčných postupov v súčasnosti asi nepoužili.^{29 30 31}

Dedičstvo svätého Augustína

Augustínove názory na samovraždu ovplyvnili kresťanské myslenie na dlhé stáročia. Stali sa dokonca cirkevnoprávnou normou, nakoľko „otec cirkevného práva“ Gratianus o pár storočí neskôr zahrnul Augustínove uvažovanie nad témou samovraždy, pochádzajúce z vyššie uvedeného diela *O Božej obci*, do svojho súboru cirkevných kánonov *Decretum Gratiani* (12. storočie).³²

²⁷ Aurelius Augustinus, Letters 211–270, 171.

²⁸ Latinský text znie: „audivi enim (iam dixi: Deus faciat ut falsum audierim) quod tibi manus etiam velles inferre; quod melius non credo aut ascendisse in cor tuum, aut exisse de ore tuo“ [online], [cit. 28. 4. 2025], dostupné z: <https://www.augustinus.it/latino/lettere/index2.htm>.

²⁹ V súčasnosti sa má za to, že ak krízový intervent (napr. kňaz, farár, pastor, psychológ) vytvorí dôverný a bezpečný priestor, v ktorom potenciálny suicidant môže o svojich myšlienkach na samovraždu hovoriť, riziko uskutočnenia samovraždy sa výrazne znižuje. Viď Olga Havránková, Sebevražedná tematika, in: Daniela Vodáčková (ed.), *Krizová intervence*, Praha: Portál, 2007, 484–486; alebo Naděžda Špatenková, Sebevražda, in: Naděžda Špatenková (ed.), *Kříže a krizová intervence*, Praha: Grada Publishing, 2020, 251–253.

³⁰ Na inom mieste Augustín píše, že hriešne je aj plánujúce premýšľanie nad samovraždou – ide o spis *Proti Gaudenciovi, donatistickému biskupovi*, 1. kniha, 14. odsek. Porovnaj: Chabi, Augustine on temptation to suicide, 22.

³¹ Ďalším miestom, kde sa Augustín zaoberá témou samovraždy je tretia kniha spisu *O sloboďnej vôli* (*De libero arbitrio*). V ňom filozoficky dokladá nevedomú vôľu suicidanta k životu, ktorá sa prejavuje práve túžbou zbavenia sa utrpenia: Ak suicidant hovorí „želám si radšej neexistovať, než takto trpieť“, tak práve existenciou svojho želania suicidant – podľa Augustína – potvrdzuje svoju túžbu a vôľu po existencii. Porovnaj: Sato, The Prohibition of Suicide for Affirmation of Human Beings by Augustine, 138–139.

³² Adamiak – Dohnalik, The Prohibition of Suicide, 3826.

Tomáš Akvinský a jeho názory na samovraždu

Aj ďalší učiteľ Cirkvi a nemenej významný stredoveký teológ, Tomáš Akvinský (1225–1274) sa k samovražde vyjadruje jednoznačne zamietavo. V druhom diele druhej časti svojho ťažiskového diela *Summa Theologiae* zdôvodňuje nesprávnosť a hriešnosť sebazabitia viacerými filozofickými a teologickými dôvodmi.³³ Hovorí, že zabiť samého seba je proti prirodzenému poriadku, pretože každá bytosť má od prirodzenosti v sebe zakorenený pud sebazáchovy a prechováva k sebe určitú mieru lásky – preto ak niekto samovraždu vykoná, koná proti tomuto prirodzenému poriadku a porušuje lásku, ktorú je dlžný samému sebe. Ďalej, samovražda zasahuje do práv širšej komunity, pretože každá bytosť je súčasťou celku a samovražda oberá celok o jednotlivca, čím komunitu narušuje. Napokon, sebazabíjanie je podľa Akvinského zásahom do práv Božích, pretože pánom života je sám Boh a len on má právo rozhodovať o jeho ukončení. Akvinský vo svojom diele *Summa Theologiae* tvrdí spolu s Augustínom, že samovražda je najťažším hriechom („gravissimum peccatum“) – ťažším, než napríklad cudzoložstvo, či smilstvo – a tiež najnebezpečnejším, pretože po jeho spáchaní už nezostáva čas na vykonanie pokánia.

Aplikácia teológie samovraždy do praktického života cirkvi

Aplikácia teologického a právneho odsúdenia samovražedného konania do života cirkvi mala aj svoje praktické (napr. liturgické) dôsledky. Už koncily v Brage (r. 561, dnešné Portugalsko) a Auxerre (r. 578, dnešné Francúzsko) zakazovali pochovávať samovrahov s obvyklými cirkevnými obradmi, ako bola zádušná omša, či spev žalmov.³⁴ Autori štúdie o vývine katolíckych morálnych a cirkevnoprávných štandardov vo vzťahu ku samovražde Stanisław Adamiak a Jan Dohnalik uvádzajú, že podobný prístup vykazujú závery mnohých ďalších koncilov v priebehu nasledujúcich storočí. Aj tzv. *Rímsky rituál* z roku 1614 – kniha jednotných bohoslužobných obradov rímskokatolíckej cirkvi, ktorá bola výsledkom liturgických reforiem Tridentského koncilu – nariaďoval, že katolícke pohrebné obrady majú byť odopreté „nekatolíkom, verejným hriešnikom, obetiam duelov a samovrahom, ak títo tesne pred

³³ Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae* [online], [cit. 28. 4. 2025], IIa-IIae, q. 64, a.5, anglická a latinská verzia dostupné z: <https://aquinas.cc/la/en/~ST.II-II.Q64.A5.Rep3>.

³⁴ Adamiak – Dohnalik, *The Prohibition of Suicide*, 3826.

smrťou nevykázali znaky pokánia“; podobnú informáciu sa dočítame i v *Kódexe kánonického práva* z roku 1917.³⁵

V tomto kontexte je dôležité upozorniť, že cirkev už oddávna reflektovala existenciu možnosti, že človek, ktorý si siahol vlastnou rukou na život, nemusel byť vo chvíli samovraždy „pri zdravom rozume.“ Penitenciáre zo siedmeho a ôsmeho storočia, ako aj vyššie spomínaný *Rímsky rituál* zo sedemnásteho storočia povoľujú zádušnú omšu a iné pohrebné obrady pre tých zosnulých, ktorí spáchali samovraždu v stave šialenstva, a Kódex kánonického práva z roku 1917 vylučuje možnosť pohrebných obradov len pre tých samovrahov, ktorí tento skutok vykonali zo slobodnej vôle („deliberato consilio“).³⁶

Čo sa týka posmrtných osudov ľudí, ktorí si dobrovolne siahli na život, väčšinu času dejín cirkvi sa verilo, že ich duše končia vo večnom zatratení – názornou ukážkou etablovanosti tohto pohľadu je napríklad spis slávneho talianskeho literáta Dante Alighieriho (1265–1321) *Božská komédia*, časť *Peklo*. V nej sa autor spisu v alegorickom zmysle stretáva s dušami samovrahov v zakliatom lese, ktorý sa nachádza až v siedmom z deviatich okruhov pekla (čím vyššie je číslo kruhu, tým bližšie sa nachádza k centru pekla – pozn. aut.). Duše ľudí, ktorí sa počas svojho života predčasne zriekli svojich tiel, sú v tomto alegorickom rozprávání uväznené v stromoch a kríkoch, ktorých listy a konáre požierajú Harpye.³⁷

Večné zatratenie však nebolo jediným trestom, ktoré si samovrah svojím činom privodil. Svetské authority zvykli pridať k Božiemu večnému trestu a k cirkevnému liturgickému trestu ešte aj trest pozemský³⁸ – a to často v podobe konfiškácie hmotného majetku zosnulého a verejného zhanobenia jeho tela. Na príklady týchto trestov, používaných pravdepodobne už od pohanského staroveku,³⁹ sa bližšie pozrieme v nasledujúcich riadkoch, kde sa budeme zaoberať – paradoxne – reformačným obdobím a situáciou v prostredí protestantských cirkví.

35 Adamiak – Dohnalik, *The Prohibition of Suicide*, 3827.

36 Ibid., 3826–3827.

37 Dante Alighieri, *Božská komedie: Peklo*, prel. Vladimír Mikeš, Praha: Mladá fronta, 1978, 78 (Spev XIII).

38 Tieto tresty mohli byť formou preventívnych opatrení proti samovraždám – porovnaj Adamiak – Dohnalik, *The Prohibition of Suicide*, 3826.

39 Jeffrey Watt, Calvin on Suicide, *Church History* 66 (1997/3), 463–476, doi: 10.2307/3169451.

Ako keď pocestného v lese prepadnú zbojníci...

Pohľad Martina Luthera

Signifikantne iný tón i prístup k téme suicídia než u predchádzajúcich kresťanských mysliteľov nachádzame u nemeckého reformátora Martina Luthera. Nie že by nemecký reformátor samovraždu schvaľoval – to v žiadnom prípade – no z jeho názorov akoby znel hlas toho, kto sám vie, ako vyzerá zúfalstvo, ktoré môže k samovražde viesť. V jeho reči totiž nepočujeme káranie ani odsudzovanie tých, ktorí si vzali život a nenájdeme v nej dokonca ani ortiel večného zatratenia. Jeho náhlady na túto tému, ktoré sa objavili pri rozhovore so študentmi dňa 7. apríla 1532, zachytili popri konzumácii študentskej stravy u Lutherovcov minimálne traja promptní pisári a nájdeme ich v tzv. *Rečiach pri stole* č. 222, 1413 a 2597.⁴⁰

V skratke, Martin Luther vidí situáciu človeka, ktorého premohlo zúfalstvo, ako podobnú situácii pocestného, ktorého v lese prepadli lupiči. Podľa Luthera sa samovrah nezabil sám, ale premohol ho diabol, preto tohto človeka za skutok ukončenia svojho života odsúdiť nemožno. Odrádza však od toho, aby sa táto informácia verejne rozprávala bežným ľuďom, pretože by sa tým mohla „Satanovi zavdať príležitosť k vraždeniu“⁴¹ – čo chápeme ako Lutherovu obavu zo vzniku ľahkovážneho postoja k samovražde v spoločnosti a následne k jej častejšiemu konaniu. Z tohto dôvodu – a nie z presvedčenia o zatratení zosnulého – považuje Luther za dôležité, aby vrchnosti ďalej zachovávali dovtedajšie odstrašujúce zvyklosti s nakladaním tiel samovrahov, ako napr. pretiahnutie tela cez prah vchodových dverí, či jeho spálenie, ktoré vo svojom dôsledku jasne deklarovali, že samovražda je niečo zlé a nežiaduce, niečo, čo si spoločnosť neželá, aby sa dialo. Význam stretnutia sa človeka s problematikou samovraždy vidí Luther v tom, že existencia týchto tragických udalostí svedčí o realite veľkej moci Satana, čo nás vedie k bázni pred Bohom a k horlivému modleniu.

Trochu odlišné dôvodenie k téme možnosti spásy človeka, ktorý si sám vzal život nachádzame v *Reči pri stole* č. 5829 a ktorého autorom je pravde-

40 Joachim Karl Friedrich Weimar Knaake (ed.), *Tischreden: Tischreden aus der ersten Hälfte der dreißiger Jahre*, Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1912, 95; Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger 1913, 91–92.

41 Knaake (ed.), *Tischreden*, 95 [1. zväzok, Reč pri stole #222]. Latinský text znie: „non tamen hoc vulgo docendum est, ne Satanae occasio praebeatur caedium faciendarum“.

podobne Filip Melanchthon.⁴² Autor tohto dôvodu argumentuje, že hoci samovražda je bezbožným činom, Pán Boh má množstvo spôsobov, ako obrátiť suicidujúceho človeka k sebe aj v jeho poslednom momente života. Preto, hoci máme druhých hodnotiť podľa ovocia ich skutkov (Mt 7,16), „predsa si nemôžeme byť istí súdnym výrokom Božím, pretože ten je tajný a skrytý“⁴³ (2. Tim 2,19).

Ženevský prístup

Zvyklosti súvisiace s odstrašovaním od samovraždy formou zhanobenia tela zosnulého nachádzame aj v reformovanej Ženeve. Avšak, zdá sa, že v oveľa prísnejšej forme, než vo Wittenbergu. Jeffrey Watt vo svojom článku o Kalvínovom postoji k samovraždám uvádza tri príklady procesu proti samovrahom zo Ženevy 16. a 17. storočia.⁴⁴ Prvý príklad (1555) hovorí o farmárovi Jeanovi, ktorý sa v dôsledku zúfalstva zo svojej pohlavnej choroby sám prebodol nožom a ktorého telo bolo po smrti najprv ťahané koňmi po cestách mesta a následne napichnuté na kôl a verejne vystavené ostatným obyvateľom na výstrahu.⁴⁵ Druhý príklad hovorí o obyvateľke Julienne (1564), ktorá v strachu pred vypočúvaním mestskou radou radšej skočila do rieky Rhôny a jej mŕtve telo, vytiahnuté z vody, bolo následne taktiež ťahané koňmi a pochované na pohrebisku pre zločincov. Napokon, tretí ženevský príklad hovorí o notárovi Jeanovi Bardinovi (1670), ktorý sa obesil v dôsledku duševného zvrútenia po tragickej smrti troch svojich detí a následnom vykradnutí svojho domu. Aj jeho telo bolo zneuctené už tradičným zapriahnutím za kone, no prísnosť trestu tu zvyrazňuje fakt, že aj celý jeho majetok bol skonfiškovaný mestskou radou, a to napriek tomu, že po zosnulom notárovi zostala vdova a ďalšie deti. Uvedené príklady sú dôkazom, že aj po reformácii platili v Ženeve prísne starodávne zákony trestajúce nielen samovrahov, ale aj ich príbuzných.

Sám Kalvín sa k samovraždám vyjadruje v niekoľkých svojich kázňach. Ide predovšetkým o kázeň na text z 1. knihy Samuelovej, 31. kapitoly, kde sa spo-

42 Jeho meno nachádzame uvedené na konci tejto *Reči pri stole*.

43 Knaake (ed.), *Tischreden*, 374–375 [5. zväzok, *Reč pri stole* #5829]. Latinský text znie: „quanquam igitur propter opus iudicemus eum, tamen non possumus esse de iudicio Dei certi, quia est arcanum et absconditum“.

44 Watt, Calvin on Suicide, 463.

45 Zarážajúce je, že sa tak udialo napriek ľútosti, ktorú Ženevčan Jean po svojom prebodnutí prejavil – svojim zraneniam totiž nepodľahol hneď, ale žil ešte ďalších osem dní. Podľa: Watt, Calvin on Suicide, 463.

mína Saulova smrť naľahnutím na svoj meč, ktorou chcel predísť pohaneniu od víťaziacich Filištíncov, a kázeň na text z 2. knihy Samuelovej, 17. kapitoly, kde sa spomína smrť Achitofela, Dávidovho radcu, ktorý sa obesil, keď jeho rada nebola poslušnutá. Kalvín v tomto kontexte nazýva samovraždu „najhorším zločinom“ a korene samovražedného konania nachádza v ľudskej pýche.⁴⁶ Povinnosťou človeka je podľa ženevského reformátora trpezlivo a pokorne prejsť cez všetky utrpenia, ťažkosti, bolesti, či pohanenia, ktoré na neho Pán Boh naloží. Ak sa niekto snaží utrpeniam života vyhnúť sebaza-bitím, ide o uzurpáciu Božej moci a ľudia, ktorí zomreli takouto smrťou sú pre Boha podľa Kalvína ohavnosťou.⁴⁷ Podobne ako Luther a väčšina ľudí tej doby, aj Ján Kalvín veril, že samovražda je výsledkom priameho diablovho pôsobenia na človeka.⁴⁸ Avšak na rozdiel od Luthera, ktorý diablovým posadnutím konanie suicidujúceho človeka ospravedlňoval, pre Kalvína to bola jedna z premís, z ktorých vyvodzoval večné zatratenie suicidanta. Aj z tohto dôvodu neprotestoval proti pohrebným zvyklostiam zneuctujúcim telo zomrelého, voči ktorým ale namietal v prípadoch ostatných kriminálnikov.⁴⁹

Kalvínovu extrémnu prísnosť voči samovrahom podčiarkuje fakt, že pre neho nebola problémom len dokonaná samovražda, ale aj túžobné myšlienky na samovraždu, resp. samotná túžba po smrti. Dozvedáme sa to z Kalvínových kázni na knihu Jób, ktoré sú ďalším príkladom Kalvínovho uvažovania o téme samovraždy. V kázni na 6. kapitolu knihy Jóbovej sa helvétsky reformátor pohoršuje nad slovami Jóba „Kiežby sa uskutočnila moja žiadosť a Boh splnil moju nádej, že by sa Bohu páčilo rozmliaždiť ma, vystrieť ruku a vytnúť ma.“ (Jób 6, 8–9)⁵⁰ Kalvín svojich poslucháčov vo svojej kázni poučuje, že Jób uvedenými slovami zhrešil hneď dvakrát – a to tým, že nielenže si svoju smrť želal vo svojom srdci, ale túto „darebácku“ žiadosť navyše aj otvorene predniesol Bohu v modlitbe.⁵¹

46 Watt, Calvin on Suicide, 466.

47 Ibid., 465, 466.

48 Ibid., 469.

49 Ibid., 474.

50 Biblické texty v tomto článku sú citované podľa *BIBLIA: Slovenský ekumenický preklad s deuterokánonickými knihami*, Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2018.

51 Ján Kalvín, *24. kázeň na biblickú knihu Jób* [online], [cit. 15. 1. 2025], dostupné z: <https://ethicsofsuicide.lib.utah.edu/selections/calvin/>.

Protestantské Anglicko v čase metodistického prebudenia, v neskorších dobách a v súčasnosti

S extrémnou prísnosťou voči samovrahom sa v protestantskom kresťanskom myslení stretávame ešte aj niekoľko storočí po Kalvínovej smrti. Nachádzame ju napríklad v jednom liste⁵² veľkej osobnosti prebudeneckého hnutia v Anglicku, anglikánskeho kňaza a zakladateľa metodizmu Johna Wesleyho, ktorý odoslal v apríli roku 1790 svojmu tlačiarovi a požiadal o jeho zverejnenie v londýnskych novinách. John Wesley v ňom vyjadruje svoje zhrozenie nad veľkým počtom samovrážd, ktoré sa v tom čase v Anglicku údajne diali, a zo situácie viní nedodržiavanie, resp. obchádzanie štátnych zákonov, ktoré sa týkali posmrtného potrestania suicidanta.⁵³ Wesley sa v liste sťažuje, že súdy spravidla vyhlasujú každého samovraha za nepričetného, čím ho fakticky oslobodia spod účinku trestu. Wesley si myslí, že práve laxný prístup sudcovských porôt je zodpovedný za narastajúce počty samovrážd v krajine a ako riešenie navrhuje nasledovať príklad starovekej Sparty, kde keď vraj v istom období veľké množstvo žien začalo konať samovraždy, Spartania vydali zákon, ktorý nariaďoval vystaviť ich mŕtve telá nahé na ulici. Nakoľko vraj toto nariadenie efektívne zastavilo samovražedné „besnenie“ spartských žien, John Wesley sa analogicky domnieva, že vyvesenie tela každého samovraha niekde na oči verejnosti, ešte k tomu zviazaného v reťaziach, by odradilo každého, kto pôvodne zamýšľal spáchať samovraždu a hneď by sa zastavilo samovražedné „besnenie“ v celom Anglicku.

Práve Anglicko je krajinou, kde striktné zákony proti samovrahom zostali v platnosti až do modernej doby. K uvoľňovaniu prísnych zvyklostí postupne dochádzalo, ale len pozvoľna. Napríklad od roku 1823 už síce telá samovrahov mohli byť pochované na cintorínoch (namiesto dovtedajších priekop popri verejných cestách), ale k uloženiu tela do zeme smelo dôjsť len za tmy, medzi deviatou hodinou večernou a polnocou, bez akýchkoľvek cirkevných

52 John Wesley, List tlačiarovi zo dňa 8. apríla 1790 [online], [cit. 13. 1. 2025], dostupné z: <https://wesley.nnu.edu/john-wesley/the-letters-of-john-wesley/wesleys-letters-1790a/>.

53 V skutočnosti však najmä jeho pozostalých príbuzných – išlo totiž o konfiškáciu majetku. Tomuto trestu sa podľa vtedajších anglických zákonov dalo vyhnúť úradným vyhlásením suicidanta za nepričetného. Porovnaj: Charlotte Wright, *The English Canon Law Relating to Suicide Victims*, *Ecclesiastical Law Journal* 19 (2017/2), 193–211, doi: 10.1017/S0956618X17000060.

obradov.⁵⁴ Od roku 1882 už mohli pozostalí po samovražde pochovať telo svojho zosnulého aj za denného svetla a smeli pri hrobe usporiadať krátku kresťanskú trúchloslužbu, ale nesmel ju viesť duchovný štátnej anglikánskej cirkvi (Church of England), nutné bolo nájsť duchovného z niektorej inej denominácie.⁵⁵

K úplnej dekriminalizácii samovraždy zo strany anglických civilných zákonov došlo v roku 1961 (Suicide Act).⁵⁶ Avšak cirkevné zákony anglikánskej cirkvi dodnes rozlišujú samovraždu pri „chorej mysli“ a samovraždu pri „jasnej mysli“, ⁵⁷ pričom v prípade prípravy pohrebu človeka, ktorý si vzal život za stavu „jasnej mysle“, dávajú anglikánskemu duchovnému možnosť odmietnuť poskytnutie štandardnej podoby cirkevného pohrebu (na základe výhrady svojho svedomia). Ak anglikánsky duchovný nemôže s dobrým svedomím usporiadať štandardný pohreb podľa platných bohoslužobných kníh, upovedomí svojho biskupa a pripraví alternatívnu pohrebnú rozlúčku primeranú konkrétnej situácii, o ktorej musí platiť, že neprotirečí, ani sa neodchyľuje od učenia anglikánskej cirkvi (Church of England).⁵⁸

Čo sa z dejín môžeme naučiť pre dnešok?

Domnievame sa, že i takéto letmé nahliadnutie do cirkevných dejín vzhľadom na postoje kresťanskej cirkvi a jej predstaviteľov k samovražde nám poskytne relatívne obstojný základ na pochopenie vzniku a zakorenenosti stigmy viažucej sa k suicidálnemu konaniu a k pozostalým po suicídiu v rámci kresťanskej komunity, ako aj v rámci širšej (pôvodne kresťanskej) spoločnosti. Stáročia – najneskôr od Augustína – sa v kresťanskej spoločnosti nahliadalo

54 Wright, The English Canon Law Relating to Suicide Victims, 199–200.

55 Ibid.

56 Ibid., 198.

57 Práve rozlišovanie medzi jasnou myslou (*sound mind*) a chorou myslou (*unsound mind*) je pokladané za kameň úrazu tohto kánonu anglického cirkevného práva – na základe čoho konkrétny duchovný určí, v akom stave sa nachádzala myseľ zosnulého v čase, keď si vzal život? Porovnaj: Wright, The English Canon Law Relating to Suicide Victims, 207–208.

58 Church of England, Canons of the Church of England [online], [cit. 30. 1. 2025], dostupné z: <https://www.churchofengland.org/about/leadership-and-governance/legal-resources/canons-church-england/section-b#b52>. Ide o cirkevný kánon B 38 – 2. Zaujímavé je, že toto nariadenie sa týka aj pohrebu nepokrstených.

na samovraždu ako na „ohavnosť“ a „smrteľný hriech“ bez dostatočného docenenia duševného trápenia, či duševných ochorení, ktoré k nej môžu viesť. Navyše, k prirodzenému zdeseniu, smútku a zmätku, ktoré pozostalí po strate svojho blízkeho prežívali, sa spravidla pridávalo aj zahanbenie súvisiace s odoprením štandardných pohrebných obradov, hanba plynúca z verejného znesvätenia tela zosnulého, beznádej nad večným osudom jeho duše a v neposlednom rade strach, zdesenie a zúfalstvo z ruinujúcich dôsledkov svetských trestov – menovite konfiškácie majetku – na ďalší život pozostalých. Ľahko si možno predstaviť, že rodinní príslušníci sa v takejto situácii častokrát snažili všemožne zakryť pokútny spôsob smrti (napr. ho vydávali za „nehodu“), záležitosť obostreli tajomstvom a o téme sa nehovorilo ani medzi najbližšími. V takomto ovzduší o pastorálnej starostlivosti o pozostalých po samovražde pochopiteľne nemohla byť žiadna reč a téma samovraždy sa v spoločnosti ľahko presunula do kategórie „tabu“.

Avšak dejiny už nespočetnekrát potvrdili, že ignorovanie problémov nevedie k ich riešeniu. Práve naopak – spravidla platí, že ak chceme nejaký problém prekonať, musíme sa ním začať zaoberať. Peter Preus, luteránsky pastor, ktorého manželka zomrela v dôsledku depresie vlastnou rukou, hovorí, že „stigma existuje vtedy, keď si väčšina spoločnosti želá zostať ticho, respektíve, neinformovaná o nálepke, ktorá bola nespravodlivým spôsobom pripnutá určitým ľuďom.“⁵⁹ Preto sme presvedčení, že medzi úlohy kresťanskej cirkvi v dnešnej dobe patrí hlbšie sa zaoberať fenoménom samovraždy, otvoriť túto tému a prehodnotiť svoje stáročia udržiavané postoje:

- a) skontrolovať, na akej teologickej báze sú založené, ubezpečiť sa, či sa k slovu dostala zvesť evanjelia i kvalitná biblická exegéza a hermeneutika;
- b) pri tvorbe teológie samovraždy neobchádzať aktuálne poznanie vied o človeku, najmä psychológie, psychopatológie a psychiatrie;
- c) a ubezpečiť sa, či praktické aplikácie zostavenej doktríny efektívne naplňajú svoj účel v rámci prevencie kresťanských samovrážd, ako aj v rámci sprevádzania pozostalých po dokonanej samovražde.

Keďže rôzne denominácie prešli na tejto trase do dnešnej doby rôzne dlhú cestu, tie, ktoré sú ďalej, môžu napomôcť, či inšpirovať ostatné, ktoré sa tak

59 Preus, *And She Was a Christian*, 22.

ďaleko ešte nedostali.⁶⁰ V neposlednom rade sa všetky denominácie môžu inšpirovať i svetlými príkladmi z minulosti.⁶¹

Záver

Tento článok v stručnosti previedol čitateľa po ceste historického vývoja cirkevných postojov k samovražde, samovrahom a ich rodinným príslušníkom. Dokladá, že poznanie dejín cirkvi môže byť jedným z východísk pre lepšie pochopenie stigmy a mlčania, ktoré sa i v súčasných kresťanských komunitách viažu k tematike samovraždy a samovražednému konaniu. Dotknutá problematika je zaiste relevantnou témou aj v kontexte súčasných kresťanských spoločností, pričom výskumných prác teologicky reflektujúcich suicídium je v stredoeurópskom prostredí pomerne málo. Preto si želáme, aby predložená rešeršná štúdia inšpirovala a stimulovala i ďalších výskumníkov k bádaniu v oblastiach teológie samovraždy, kresťanskej suicidológie, pastorálnej prevencie samovražedného konania, či pastorálneho sprevádzania pozostalých po dokonanej samovražde, čím by sa mohlo vyplniť zvlášť citlivé prázdne miesto v oblasti teórie kresťanskej dušpastierskej starostlivosti.

Mgr. Róbert Zacharovský

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Černá 646/9, 110 00 Praha 1

Česká republika

robert.zacharovsky@gmail.com

60 V súčasnosti platný *Kódex kánonického práva* Rímskokatolíckej cirkvi (od r. 1983) už explicitne neuvádza samovrahov medzi tými, ktorým je potrebné odoprieť cirkevné pohrebné obrady – porovnaj kánon 1184: „Ak pred smrťou neprejavili nijaké znaky pokánia, cirkevné pohrebné obrady treba odoprieť: 1. všeobecne známym apostatom, heretikom a schizmatikom; 2. tým, ktorí si zvolili kremáciu vlastného tela z dôvodov, ktoré odporujú kresťanskej viere; 3. iným zjavným hriešnikom, ktorým nemožno priznať cirkevné pohrebné obrady bez verejného pohoršenia veriacich.“ Niektorí však samovrahov (najmä tých, ktorí samovraždu vykonali „dobrovoľne“) vidia v skupine č. 3 medzi „zjavnými hriešníkmi“ – ako uvádza Adamiak – Dohnalik, *The Prohibition of Suicide*, 3828. *Katechizmus katolíckej cirkvi* z roku 1992 učí, že samovražda je hriechom, ale duševné poruchy, alebo špecifické citové rozpoloženie môže znížiť zodpovednosť samovraha (*Katechizmus katolíckej cirkvi*, články 2280–2282). Text katechizmu tiež zachováva nádej na spásu samovraha (článok 2283): „Nemáme strácať nádej na večnú spásu ľudí, ktorí si vzali život. Boh im môže dať príležitosť na spasiteľnú lútosť cestami, ktoré pozná len on sám. Cirkve sa modlí za tých, ktorí si siahli na život.“

61 Napríklad prístupom Martina Luthera a jeho rozpoznaním, že pohnútkou k samovražde môže stáť i „mimo“ vlastnej vôle suicidujúceho človeka – viď sekciu tohto článku „Ako keď pocestného v lese prepadnú zbojníci...“